

RECENZJE KSIĄŻEK

Marc Giraud, Natur am Wegesrand (Przyroda poboczny dróg), Fotografien von Fabrice Cahez und Marc Giraud. Übersetzt von Coralie Wink und Monika Niehaus, Deutschsprachige Ausgabe Haupt Verlag, Bern 2018, ss. 256, ISBN 978-3-258-08043-7.

Pobocza stanowią miejsce bogatego życia roślin, zwierząt, grzybów i mikroorganizmów. Wymagają starannego monitorowania, ponieważ zmieniają się wraz z porami roku. Problematyką tą zajmuje się francuski badacz przyrody i przewodnik turystyczny Marc Giraud. Fabrice Cahez jest natomiast znanym fotografem przyrody i autorem albumów fotograficznych. Rezultatem współpracy obu autorów jest książka *Przyroda przy brzegu dróg*.

Składa się ona z 8 części: „Wprowadzenie”, „Spotkania na wiosnę”, „Letnie spełnienie”, „Dni plonów”, „Ciężkie czasy”, „Niebezpieczeństwa na drogach”, „Skorowidz”, „Podziękowania i źródła fotografii”.

We „Wprowadzeniu” dowiadujemy się, że konstrukcja książki odpowiada trasie spacerowej wzdłuż drogi, przez różne obszary i pory roku. Na szczególną uwagę zasługują: żywopłoty, gleba, zwierzęta użytkowe i domowe, ptaki, drzewa i rowy. Żywopłoty traktowane jako „autostrady dla zwierząt”, są miejscem życia ptaków, różnorodnych roślin i dzikich gatunków pszczoł. Najwięcej uwagi poświęcono wiosnie i latu.

W miejscach tych w okresie lata rozwijają się rośliny baldaszkowate, które przyciągają różne owady (motyle, muchy, pszczoły i osy). W jeżynach schronienie i pożywienie znajdują liczne gatunki zwierząt. Przy drogach spotyka się często zwierzęta domowe, a zwłaszcza krowy i konie, których odchody są miejscem życia i żerowania kolejnych zwierząt. Szczególnie bogatym siedliskiem są łąki i pastwiska. Przy drogach spotkać można także zwierzęta drapieżne: ptaki, lisy i owady. W okresie lata w miejscach tych kwitnie wiele roślin. Nie można również zapominać o aktywnym życiu nocnym wielu spotykanych tam zwierząt.

Późnym latem i jesienią rozpoczynają się żniwa, pojawiają się liczne owoce jak: trzmielina, głóg, śliwa tarnina, dzika róża, które stanowią cenne pożywienie dla wielu zwierząt. W okresie tym obserwuje się zbieranie się ptaków przygotowujących się do odlotu do miejsc zimowania. Piękny akcent jesieni stanowią zmieniające się barwy liści, a w ściółce pod drzewami żyją liczne owady i rozwijają się różne grzyby, także jadalne.

Trudny okres dla przetrwania roślin i zwierząt stanowi zima. Duże opady śniegu są bardzo niebezpieczne dla zwierząt, utrudniając im dostęp do po-

żywienia, a ponadto, na białej powierzchni stają się one widoczne, zostawiają tam też charakterystyczne ślady. Zimą ptakom pożywienia dostarcza bluszcz i jemiola. Wiosną przyroda powraca do życia.

Niestety pobocza zagrożone są coraz bardziej przez działania antropogeniczne, takie jak: zniszczenia powierzchniowe, narastająca ilość odpadów, stosowanie pestycydów czy budowa utwardzonych dróg przez obszary leśne.

Książka M. Girauda to znakomity i pięknie ilustrowany przewodnik o przyrodzie przydrożnej. Dużą wartość merytoryczną mają piękne opisy przyrody, a ponad 700 barwnych fotografii zwiększa jej atrakcyjność. Stanowi cenne kompendium wiedzy zarówno dla specjalistów-przyrodników, jak i dla szerokiego grona miłośników przyrody. Warto by tę dobrze opracowaną książkę przetłumaczyć na język polski.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)

Redaktion Christin Löchel (verantwortlich), Rita Gwardys, Jonas Bogumil, Mitarbeit: Lisa Sachs, Der neue Fischer Weltalmanach 2018 (Nowy światowy almanach Fischera 2018), Frankfurt am Main 2017, S. Fischer Verlag GmbH, ss. 736, www.weltalmanach.de, ISBN: 978-3-596-72018-7, ISBN: 978-3-596-72918-0 (Ausgabe mit CD-ROM).

Pojęcie „światowego almanachu“ („world almanach“) pojawiło się w Stanach Zjednoczonych, jako połączenie rocznego przeglądu wydarzeń gospodarczo-społecznych, ekologicznych, politycznych z leksykonem. W Niemczech po raz pierwszy *Nowy światowy almanach Fischera* opublikowano w 1959 r. W języku polskim i niemieckim pojęcie „almanachu“ obejmuje wszechstronną aktualną, ogólnie dostępną i niezbędną wiedzę o współczesnym świecie. Każdy rocznik *Nowego światowego almanachu Fischera* ma duże znaczenie dla czytelników krajów i obszarów niemieckojęzycznych. Tom z 2018 r. zawiera obszerną wiedzę ekonomiczno-społeczną, ekologiczną i polityczną. Załączona jest do niego płyta CD-ROM, a całość jest dostępna na stronie: www.weltalmanach.de.

Na almanach ten składają się: „Przedmowa”, „Tematy świata”, „Państwa od Afganistanu do Cypru”, „Obszary polarne”, „Dane podstawowe, flagi, mapy”, „Unia Europejska”, „Organizacje międzynarodowe”, „Gospodarka”, „Środowisko”, „Słownik” i „Skorowidz”.

W krótkiej przedmowie podjęto temat zagrożeń dla praw człowieka, które występują zwłaszcza w takich krajach jak: Turcja (więzienia i inne represje),

ChRL (wszechobecna cenzura), Federacja Rosyjska (systemowo fałszywe informacje), Meksyk (bezpośrednie zagrożenie życia i zdrowia). Autorzy almanachu zwracają uwagę na działalność prezydenta USA Donalda Trumpa (polityka „America First” i wypowiedzenie Paryskiego Układu Klimatycznego), problem Brexitu, a także migrantów i uchodźców w Unii Europejskiej oraz problem ludobójstwa w Południowym Sudanie, Nigerii, Somalii i Jemenie.

W części „Tematy świata” zawarto artykuły: „Wolność prasy”, „Wojny, kryzysy i konflikty”, „Głód”, „Przemoc wobec kobiet”, „Przestrzeń kosmiczna”, „Katastrofy naturalne”. W artykule o wolności, po przedstawieniu ogólnego przeglądu problematyki, omówiono ataki na wolność prasy, problem wolności Internetu i zagrożenia dla dziennikarzy. Pełna wolność prasy, według raportu Freedom of the Press 2017, dotyczy tylko 61 państw (31%), a do krajów najbardziej niebezpiecznych dla dziennikarzy należą: Syria, Afganistan, Meksyk, Irak i Jemen. W 2016 r. toczyły się na świecie 402 konflikty polityczne, m.in. w Sudanie, i Południowym Sudanie, Nigerii, Somalii, Iraku, Libii, Afganistanie, Pakistanie, na Ukrainie. Wymienionych państw dotyczy także zagrożenie głodem, problem kojarzony współcześnie z wojnami i klęskami żywiołowymi.

Ogólnoswiatowym problemem społecznym jest przemoc wobec kobiet, przybierająca charakter fizyczny, seksualny, psychologiczny i emocjonalny. Do powszechnie potępianych zjawisk zalicza się obrzezanie, dotyczy ono 200 mln kobiet w 30 państwach (najwięcej w Egipcie, Sudanie, Somalii, Indonezji). W niektórych państwach Afryki przemoc ta dotyczy nawet 80% kobiet.

Do ważnych problemów należy wykorzystywanie przestrzeni kosmicznej przez człowieka, a co za tym idzie, problem kosmicznych śmieci. Poza USA i Rosją, do państw kosmicznych należą obecnie ChRL, Indie, Japonia, a także niektóre państwa europejskie. Wiąże się z tym funkcjonowanie międzynarodowej stacji kosmicznej, turystyki kosmicznej, a także odkrycie siedmiu planet podobnych do Ziemi, na trzech spośród których mogą istnieć warunki do życia.

W 2016 r. jeden z koncernów ubezpieczeniowych oszacował, że wśród zarejestrowanych wydarzeń szkodowych, aż 93% było spowodowanych przez pogodę, a 7% miało charakter geofizyczny (trzęsienia ziemi, tsunami, wybuchy wulkanów). Wiele katastrof naturalnych wydaje się być związanych ze zmianą klimatu.

Największą część almanachu stanowią: „Państwa od Afganistanu do Cypru”, w której znajdują się ich opisy: ogólna charakterystyka (powierzchnia, liczba mieszkańców, stolica, języki narodowe, PKB, waluta, strefa czasowa, ambasady w Niemczech), struktura kraju, ludność, forma państw i rządów, rząd i parlament, charakterystyka gospodarcza, a także kronika najważniejszych wydarzeń.

Dużo uwagi, zgodnie z długotrwałą tradycją, poświęcono krajom niemieckojęzycznym: Niemcom, Austrii i Szwajcarii.

Wiele problemów, głównie ekologicznych, występuje na obszarach Arktyki i Antarktyki. Na obszarze Arktyki trwa już obecnie bardzo intensywna eksplo-

atacja wielu zasobów naturalnych, co zwiększa zagrożenie dla żyjących tam mniejszości etnicznych i przyrody. Zagrożenia ekologiczne występują także na Antarktydzie, chociaż nie ma ona stałych mieszkańców. Problemem staje się potencjalna możliwość eksploatacji występujących tam zasobów naturalnych.

Ważną część to „Podstawowe dane, flagi i mapy”, przedstawiająca dane statystyczne: państwa według wielkości, państwa według liczby mieszkańców, podstawowe dane demograficzne, dane dotyczące wykształcenia i zdrowia, gospodarki, problematyki militarnej i wolności prasy. Ponadto przedstawiono flagi wszystkich państw i strefy czasowe.

Opracowanie na temat Unii Europejskiej zawiera informacje dotyczące celów unijnych, zakresu działania, powstania i rozwoju Unii, państw członkowskich, zewnętrznych stosunków pomiędzy Unią a resztą świata. Wiele uwagi poświęcono głównym organom i instytucjom unijnym, budżetowi, a także kronice podstawowych wydarzeń. Tu jedno z głównych miejsc zajmuje sprawa Brexitu. Wiele krajów pragnie jednak pozostać członkami UE, a niektóre dopiero ubiegają się o członkostwo (Albania, Bośnia i Hercegowina, Macedonia, Czarnogóra, Serbia i Turcja). Do istotnych problemów, którymi zajmuje się UE należą: zapewnienie pluralizmu mediów, demokracja i praworządność oraz kryzys migracyjny i uchodźczy.

Ważną część almanachu stanowi rozdział poświęcony Organizacji Narodów Zjednoczonych i organizacji międzynarodowym. Omówiono warunki działania ONZ, cele i zasady, główne organy, programy i fundusze, a także organizacje wyspecjalizowane. Główne organy ONZ to: Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Rada Gospodarczo-Społeczna, Międzynarodowy Trybunał Karny i Sekretariat. Od 1.01.2017 Sekretarzem Generalnym ONZ jest Antonio Manuel de Oliveira Guterres (Portugalia). Pozostałe organizacje międzynarodowe to m.in.: Amnesty International, Liga Arabska, Unia Afrykańska, Rada Europy, G 7, G 20, Międzynarodowa Agencja Atomowa, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji, NATO, Organizacja Państw Amerykańskich, OECD, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Reporterzy bez granic, Światowa Organizacja Handlu (WTO).

Część „Gospodarka” przedstawia zagadnienia światowej gospodarki w podrozdziałach: „Państwa i regiony”, „Żywność i surowce”, „Energia”, „Przemysł” i „Usługi”, w których omówiono: zatrudnienie i bezrobocie, globalizację, handel światowy, zadłużenie państw i rynki finansowe.

Działalność gospodarcza powoduje ogromne szkody w środowisku, wpływające na: klimat, różnorodność biologiczną, lasy, wody i oceany, wzrost zanieczyszczeń chemicznych środowiska i zrównoważony rozwój. W przypadku tego ostatniego najważniejsze znaczenie mają: zrównoważone wykorzystanie ekosystemów lądowych i morskich, ochrona klimatu, zdrowe warunki życia, zrównoważone uprzemysłowienie.

Nowy światowy almanach Fischera 2018 zasługuje na uwagę czytelnika w Polsce, gdyż stanowi cenną pomoc w zrozumieniu współczesnych zależności spo-

leczno-ekonomicznych, ekologicznych, politycznych i kulturowych.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)

Norman MacLeod, Arten sterben. Wendepunkte der Evolution (Gatunki wymierają. Punkty zwrotne ewolucji). Aus dem Englischen von Iris Newton, Theiss Verlag by Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2016, ss. 240, ISBN 978-3-8062-3284-4, www.wbg-wissenverbindet.de

Norman MacLeod, paleontolog w Muzeum Historii Naturalnej w Londynie, należy do czołowych ekspertów w zakresie ewolucji, procesów masowego wymierania organizmów żywych i zmian fauny w historii Ziemi. Jest także autorem szeregu książek i artykułów o tej problematyce. W najnowszej, bogato ilustrowanej książce autor stawia pytania: Dlaczego wymierają gatunki? Jak dochodzi do masowego wymierania gatunków? Czy obecnie przeżywamy wywołane przez człowieka masowe wymieranie gatunków?

Według MacLeoda, w ciągu ostatnich 600 mln lat doszło do pięciu dużych i wielu mniejszych masowych wymierań. Zjawiska te wpływały w dużym stopniu na proces ewolucji biologicznej na Ziemi. Wielu współczesnych naukowców uważa, że obecnie znajdujemy się w fazie szóstej masowych wymierań, uwarunkowanej przez działalność człowieka.

Książka MacLeoda *Gatunki wymierają. Punkty zwrotne ewolucji* składa się z „Wprowadzenia”, piętnastu rozdziałów oraz słownika, spisu źródeł ilustracji, skorowidza, rozszerzonej literatury i podziękowań. Poszczególne rozdziały tej interesującej publikacji to: „Co oznacza „wymieranie”?”, „Ewolucja, skamieniałości i wymieranie”, „Wzorce w materiale kopalnym”, „Gatunki wymierające”, „Przyczyny wymierania”, „Wymieranie w prekambrze i kambrze”, „Wymieranie na końcu ordowika”, „Wymieranie w późnym dewonie”, „Wymieranie w późnym permie”, „Wymieranie na granicy triasu-jury”, „Wymieranie na końcu epoki kredy”, „Wymieranie w paleogenie”, „Wymieranie w neogenie i czwartorzędzie”, „Wymieranie w epoce współczesnej i w przyszłości” oraz „Streszczenie i wnioski końcowe”.

„Wymieranie” oznacza zaniknięcie ostatniego osobnika określonej grupy, np. gatunku, rodzaju, czy rodziny, a teoria masowego wymierania gatunków znana jest od czasów francuskiego biologa G. Cuviera w XIX w. Współcześnie w sposób zasadniczy zmieniły się poglądy na przyczyny i skutki wymierania gatunków i innych jednostek taksonomicznych. Wynika to m.in. z wprowadzenia nowych technik badawczych, z poszerzenia bazy znalezionych skamieniałości, badań nad przesunięciem kontynentów, badań nad stratyografią i geologiczną skalą czasu.

Przyczyny wymierania są różne: pośrednie i bezpośrednie. Do przyczyn pośrednich zalicza się: globalne ochłodzenie, zmianę poziomu morza, anoksję morską (dostęp do tlenu w morzach i oceanach), cyrkulację ocean-atmosfera, a do bezpośrednich: promie-

niowanie słoneczne, tektonikę płyt Ziemi, wulkanizm, uderzenia dużych meteoroidów.

Współcześnie utrzymuje się wysokie tempo wymierania organizmów żywych, a symbolami procesu stały się: gołąb wędrowny i ptak dodo. Obecnie zagrożonych jest coraz więcej gatunków zwierząt i roślin, a zahamowanie procesu wymierania stanowi jedno z najtrudniejszych wyzwań.

Książka N. MacLeoda należy do bardzo wartościowych opracowań poświęconych teorii ewolucji, a szczególnie problematyce wymierania i skamieniałości. Autor podkreśla, że człowiek stał się głównym czynnikiem zagrożenia istnienia wielu gatunków. Warto tę bogato ilustrowaną i dobrze opracowaną książkę spopularyzować w Polsce.

Eugeniusz Kośmicki (Poznań)